די אידישע מוזיק.

פון רעוו. י. ל. קילימניק

דירעקטאר פון אידישען קאנסערוואטאריום אין קישינעוו.

(צווייטער אַרטיקעל)

די מעלאָדיע ווערט צוטיילט אויף צוויי קלאַסען:

1) די טעמאַטיק מעלאָדיע:
2) די נים־טעמאַטיק מעלאָדיע.

די טעמאַטיק מעלאָדיע ווערט אָנגערופען די מעלאָדיע, וועלכע איז באַזירט אויף אַ טעמע, וואָס דאָס פאַלק האָט אויסגעאַרבייט אין משך פון אַ סך יאָהרען, און בילדעט:

1) דאָס פאַלקס ליעד.
2) דאָס קונסט ליעד.

די נים טעמאַטיק־מעלאָדיע ווערט אָנגערופען די מעלאָדיע, וועלכע האָט נים קיין שום טעמע, דאָס איז די פּריימיטיווסטע מעלאָדיע.

אָבער נים נאָר מיט אונזער מעלאָדיע האָבען מיר באַרייכערט די מעגשהייט, נאָר אויך מיט־די העלדען פון דער אַרט וואָס די ביבעל רעכענט אויס, און אויך מיט נייע העלדען, וואָס יעדער איידישער דור שטעלט אַרויס.

מיר, אידען, קענען מיט רעכט זאָגען, אַז מיר זענען דעם סוד פון לעבען דערגאַנגען, און דער לעבענס וויילען איז ביי אונז דאַריבער זעהר גרויס.

עס וואָלט געווען אַ גרויסע עולה און אַ זינד, אַז מיר, וועלכע האָבען דער מענשהייט אַזוי פיעל געגעבען, זאָלען נים אָנערקענען ווערען פון דער זעלבער מענשהייט: עס וואָלט געווען אַ שוואַכקייט אין זאַנאַר אַ פאַרברעכען, אַז מיר זאָלען נים איינוועגען אַלע אונזערע כחות צו באַייען זיך מיט פרישע קרעפטען און אָנגענעמען זיך מיט פרישען מוט. מיר דאַרפען אַלע איינוועגען דאָס לעבען און קונסט זאָל שיינען נאָך מיט מעהר גלאַנץ און פּראַכט ווי פריהער.

מיר האָבען אַלעמאָל איין איבערפלוס פון פּאַעזיע און מוזיק: יעדער איידישער דור שטעלט אַרויס נייע קינסטלער, און די אַלטע ווערען אַרומגעוועבט מיט דער שיין פון אייביגקייט און ווערען אימער לייכטער אַזוי ווי די שטראַהלען פון דער ליכטיגער זון. מענדעלסאָהן, מאַיערבער, הלוי, ביזעט, פּאַסטאַ, בראַהמס, ערנסט, יאַאַכים, מאַשעלעס, רובינשטיין, אַנטאָקאָלסקי, חפץ, האָפמאַן, גינזבורג, אייוואַזאָווסקי, גאַרדאַן, פרוג, ביאַליק.

— די גרויסע נייסטיגע קרעפטען האָט דאָס אידישע פאָלק פון זיינע טיעפסטע טיעפענישען אַרויסגעבראַכט.

צום אַלטען אידישען קערפּער קומען צו אַלע מאָל פרישע, נייע גייסטיגע קרעפטען און נייע פייערען באַלייכטען די אידישע נשמה, צינדען אָן דעם פלאַם פון אידישען האַרץ.

אונדזער געשיכטע איז נאָך נים געשריבען געוואָרען אין דעם זין וועדליג זי האָט באַדרייט ביי דער מענשהייט געשריבען צו ווערען.

אין דער צייט ווען איבעראַל, אַרום און אַרום, האָט געהערשט אַ פינסטערניש, אַ חושך, האָט נאָר דאָס אידישע ליכט באַלייכטען דאָס פינסטערניש; אין דער צייט, ווען די אומות העולם האָבען זייערע יאָהרען פאַרברעכט אין דער שענדליכער געצענדיגערי, — דאָמאָלט האָט נאָר די שיין פון׳ס אידישען אידעאַל, דער פלאַקער פון דער זויבערער אידישער נשמה געקעמפט מיט דעם חשך! וואָלטען נים די אידען גערעטעט די מענשהייט פון דער סכנה. פון געצענדיגערי, שטעלט אייך פאָר, ווי וואָלט איצט אויסגעזעהן די ציוויליזאַציע?

וואָלטען אידען נים געווען זיך געטיילט מיט זייערע קולטורעלע אוצרות, — שטעלט אייך פאָר, ווי וואָלט איצט אויסגעקוקט די אַלוועלטליכע קולטור, קונסט און מוזיק?

וואָס פאַר אַ פרישקייט עס וועהט פון דער אידישער אַלטער מוזיק מיט איהרע אימער יונגע מעלאָדיעס!

אַזוי ווי די ביהן קלייבט צוזאַמען פאַר איהר נאַהרונג שפּייז פאַרשידענע בלומען, וועלכע ווערען אין האָניג פאַרוואַנדעלט אין איהר בויך, אַזוי זענען די אַלטע מעלאָדיען, די נינגון פון אַלע גלות׳ן אין האָניג־זיסע מעלאָדיען פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין אידישען פאָלקס בויך.

אָבער ווי די מעלאָדיע זאָל נים זיין זיס און גייסטרייך, דאַרף קען זי נים פּראָגרעסירען אָהן דער באַגלייטונג פון האַרמאָניע.

אַזוי ווי דער נשמה פעהלט דער גוף, אַזוי פעהלט דער מעלאָדיע די האַרמאָניע; זי באַקליידעט די מעלאָדיע און נים איהר צו אַ באַזונדערען רייץ און אויסערנעוועהנליכען חן.

די האַרמאָניע איז — דער פערפעניקולאַר צו די האַרזאַנטאַלישע פונקציעס פון דער מעלאָדיע.

ווען די מעלאָדיע איז איינגעפּאַסט אין דער האַרמאָניע, דאַן בילדען זיי צוזאַמען דאָס קונסט־ליעד, אַריע, קאַוואַטינאַ, פון וועלכע עלעמענטען די אַפּעראַ באַשעהט.

פון די אידישע אַפּעראַ׳ן זענען באַזונדערס באַוואוסט:

„יהודה המכבי", פון רובינשטיין; „מלך אחז", פון אַלמאַהן, און „צוויי תנאים", פון הורוויטש.

מיר וועלען ציהען די אויפמערקזאַמקייט נאָר צו דער היסטאָרישער אָפּעראַ „צוויי תנאים", ווייל דעם אינהאַלט פון די אַנדערע איז לייכט צו פאַרשטעהן פון זייערע נעמען נופא, וואָס זיי טראָגען.

פון דעם נאָמען „יהודה המכבי" וואָס די היסטאָרישע אָפּעראַ טראָגט, איז צו פאַרשטעהן, אַז דורך דער גאַנצער אָפּעראַ ווערט מיט איין נאַלדענעם פאָדעם געפלאָכטען דאָס לעבען און טעטיגקייט פון יהודה המכבי, דעם קעמפער, דעם אידישען העלד. וועמענס נאָמען וועט אַמיר שיינען מיט אַ הימעלישער שעהנקייט אין דער אידישער פאָלקס נשמה. און אַזוי קען מען פאַרשטעהן פונ׳ם נאָמען „מלך אחז", וואָס די צווייטע אָפּעראַ טראָגט.

אָבער פון דער היסטאָרישער אָפּעראַ „צוויי תנאים" איז זעהר שווער צו פאַרשטעהן, אַוועלכע צוויי תנאים.

אין אמת׳ן קומען נאָר אַריין אין דער אָפּעראַ דריי תנאים:

רבי יוחנן, רבי שמעון בן לקיש, און רבי אלעזר בן פרת.

די דריי פערזענליכקייטען זענען שטאַרק פאַרהייליגט ביי אידען: זיי זענען געווען די לעצטע פון די תנאים, רבי יוחנן איז געווען ראש הישיבה, רבי שמעון בן לקיש — זיינער אַ חבר, און אַזאַ גדויסער חשוב, אַזוי הויכגעשעצט ביים פאָלק, אַז עס איז גענוג געווען ער זאָל מיט אימעצען אַ וואָרט רעדען, און דער לעצטער האָט באַקומען אַזאַ צוטרויען פון פאָלק, אַז מען האָט איהם געגעבען באַהאַלאַען פּקדונות אָהן עדות (יומא, דף ט׳).

רבי אלעזר בן פרת איז אויך געווען ר׳ יוחנן׳ס אַ חבר, און איז אויך ראוי געווען צו זיין ראש הישיבה, נאָר ער איז געווען אַ גדויסער ענוי, אַפילו ווען ער האָט געהאַט צו טאָן מיט אַ סך קלענערע פון זיך (בבא בתרא, קכח).

די אידישע אָפּעראַ, פון וועלכער מיר וועלען נאָך רעדען אַן אַנדערש מאָל מעהר באַריכות, — איז נאָר יונג; — איהר פעהלט דער אינדיווידר, דער פאָלקס גאַוון, איז וועלכען עס זאָל זיין אַריינגעבלאָזען דער געטליכער פונק וואָס מען רופט נעניאַליטעט.

נאָר דאָן וועט אונזער אידישע אָפּעראַ פאַרגעהען. איהר געשעעטען פלאַץ אין דעם קרייז פון די וועלט׳ס אָפּעראַס.

פרויען ליעבען מעהרסטענס מענער וואָס ווילען פון זיי ניט וויסען

זיי האַלטען זיך שטאָלץ און זענען קאַלט געגען מענער וואָס ליעבען זיי, אָבער יאָגען זיך נאָך יענע וואָס טרייבען זיי פון זיך. — אַ טרויעריגע געשיכטע פון אַ רייכער מיידעל, וועלכע האָט געליעבט אַזאַ מאַן.

דאָס איז שוין אַזוי אין דער נאַטור פון דעם מענשען: מיר ווילען שטענדיג האָבען דאָס, וואָס מיר קאָנען נים האָבען און אונזערע הערצער נעהען אויס פון בענקעניש נאָך זאַכען צו וועלכע מיר קאָנען נים דערגרייכען. די גאַנצע קנאַה־שנאַהפון מענש צו מענש נעהמט זיך פון דעם וואָס איינער האָט דאָס, וואָס דער אַנדערער וואָלט געוואָלט האָבען, און קאָן דערצו נים קומען. מיר שטעלען זיך נים צופרידען מיט דעם וואָס מיר האָבען; מיר זאָגען נים, אַז אין אַלץ אַן אַלעמען ליגט אַביסעלע גליק און אַז וועגן מיר וועלען זוכען דאָס ביסעלע צו נעפינען, וועלען מיר עס געפינען דאָרט וואו מיר זענען, אין אונזער איינענער היים, אין אונזער איינענעם קריין.

אינשטאָט דעם, זעהען מיר נאָר דאָס גליק פון אַנדערע, און דערפאַר זענען מיר זיי מקנא; מיר פאַרגינען זיי נים, אַז יאָגען זיך צו דערגרייכען דאָס זעלבע וואָס יענע האָבען. אפשטאָמל ברעכען מיר דעם האַלז און נאָקען אין דעם דאָזיגען געיעג, אָבער דאָס האַלט אונז נים אָפּ זיך ווייטער צו יאָגען, זיך ווייטער אַנצושטרענגען און זיך ווייטער מקנא צו זיין אַן דעם צווייטען.

באַזונדערס איז דאָס אַזוי ווען מיר ליעבען. דער מאַן אין די פרוי זענען אין דער דאָזיגער באַציהונג ביז צו אַ געוויסען גראַד כמעט גלייך, אָבער נאָר ביז אַ געוויסען גראַד. ווערט דער דאָזיגער גראַד דערגרייכט געהען זיך ביי דע פאַנאַנדער און דאַמאָלט איז עס די פרוי, וועלכע איז אין דער ליעבע גאַנץ פאַרשידענע, פונדאַמענטאַל פאַרשידענע פון דעם מאַן.

דער מאַן, ווען ער ליעבט, איז ער גרייט צו טאָן פאַר זיין פרוי וואָס עס ליעבט נאָר אין זיינע כחות, אָבער זעלבטען מעהר ווי דאָס. דער מאַן ווערט ביימען שווער, ער וועט זיך יאָגען און האָוואַן נאָך רייכטום, כדי צו קאָנען געבען זיין פרוי אַלע פאַרגענינגען פון דעם לעבען און זי צו זעהן גליקליך און צופרידען. ער וועט דאָס אָבער נאָר טאָן אַזוי לאַנג ווי ער איז איבערצייגט, אַז די פרוי, וועלכע ער ליעבט, איז איהם אַ געטרייע און איבערגעבענע פרוי. קוים נעפינט ער אויס, אַז זי האָט איהם אָפּגעגאַרט, אַז זי איז צו איהם נים געווען דאָס, וואָס ער האָט געדענקט, אַז זי איז נים וואָס ער האָט געוואָלט און ערוואַרטעט, אַז זי וועט זיין, קעהרט ער זיך פון איהר אָפּ מיט פאַראַכטונג און וויל פון איהר נים וויסען. ער זוכט זיך אויס אַ צווייטע פרוי, אין וועלכער ער האָפט צו געפינען מעהר גליק ווי אין דער ערשטער און פאַרגעסט באַלד, אַז ער האָט אַמאָל געעהאָט אַן אַנדערע.

נאַטירליך זענען אויך ביי מענער פאַראַן אויסנאַהמען. פאַראַן איעלכע, אַז וואָס מעהר זייערע פרויען גאַרען זיי, אַלע מעהר ליעבען זיי דיזע פרויען און יאָגען זיך נאָך זיי. אָבער דאָס זענען, ווי געזאָגט, אויסנאַהמען, וועלכע טרעפען זיך זעלטען. אין די מעהרסטע פאַלען דייסט דער מאַן אָפּ זיינע באַציהונגען מיט דער פרוי וואָס האָט איהם באַטראָגען, און וויל פון איהר נים מעהר וויסען.

נאָנץ אַנדערש איז דאָס אָבער מיט פרויען. זיי ליעבען דוקא יענע מענער, וועלכע זענען זיי פאַלש און פאַרראַטען זיי ביי דער מינדעסטער געלעגענהייט. ס׳איז מערקווירדיג אָבער דאָך אַ פאַקט, אַז פרויען פאַנגען ערשט דאַמאָלט אָן אויף אַן אמת צו ליעבען ווען דער מאַן טרייבט זיי פון זיך. פריהער זענען זיי פאָלט און זייערע הערצער זענען פאַרשלאָסען פאַר דער גרויסער און אמת׳ער ליעבע. וועלכע צופאַלאָערט זיך דאַרטען דאַמאָלט, ווען זיי שטעהען פאַר דער געאַהר צו פאַרלירען זייערע מענער.

אין דער „קליוולאַנד ניוס", ווערט דערצעהלט ווי אַ רייכע מיידעל אין ניו יאָרק, אַ געוויסע מיס מאַיזיע לייענעהען, די טאָכטער פון אַ רייכען קוילען הענדלער. האָט זיך איבערגעגעבען אין די הענט פון אַ מאַן, וועלכער איז נים ווערט געווען איהר ליעבע, און וועמען זי האָט טראַדעט געליעבט מיט דעם גאַנצער פייער פון איהר נשמה. ער האָט זיי נים געשלאָגען, נעפיינגט. האָט רואינירט איהר לעבען. אָבער זי האָט איהם טראַדעט געליעבט, און געליעבט וואָס הייסער, וואָס פייערדיגער און ווילדער. נאָך איטליכער שלעכטער באַהאַנדלונג.

באַקענט האָט זיך מיס לייענעהען מיט איהר געליעבטען, אַ געוויסען דזשעדי בריאַרלייה, אויף אַ טריין, ווען זי איז געפאָהרען פון אַ וואַכיישאַן צוריק אַהיים. זי האָט נים געוואוסט ווער ער איז און פון וואַנען ער קומט. זי האָט זיך אָבער אין איהם פאַרליעבט און איז עטליכע וואָכען אַרום זענען זיי שוין געווען מאַן און וויב. זיי האָבען חתונה געהאַט אין נעהיים און האָבען עס ערשט שפּעטער אויסגעזאָגט די עלטערן פון דער מיידעל.

אַזוי ווי מאַיזיע איז געווען די איינציגע טאָכטער ביי איהרע עלטערן, האָבען זיי איהר אַלץ מוחל געווען אַז האָבען אַריינגענומען זייער איידיס צו זיך אין הויז. דער אַלטער לייענעהען האָט זיך אָבער נים געלאָזט נאַרען, ער האָט באַלד דערזעהן, אַז זיין איידיס נעהערט צו יענע פויגלען, וועמען מען טאָר נים געטרויען צופיעל. ער האָט איהם גענעבען אַ שטעלע אין זיין געשעפט אַלס פיילסמאַן, אָבער דער יונגערמאַן איז מיט דער דאָזיגער שטעלע נים געווען צופרידען און האָט די דאָזיגע אומצר פרידענהייט אויסגעלאָזען צו זיין יונגער. בילד־שעהנער פרוי, וועלכע ער פלעגט שלאָגען און באַליידיגען.

די עלטערען האָבען אַלץ געזעהען און פון אַלץ געוואוסט. אַזוי אָבער ווי דאָס איז געשען האָט זיך געמאַכט נים וויסענדיג פון איהרע גרויסע ליידען. האָבען זיי געטראָגען זייער וועהטאָג אין האַרצען און האָבען זיך אויך געמאַכט נים וויסענדיג. נאָר איינמאָל ביינאַכט, ווען די יונגע פרוי איז אַרויסגעלאָפען פון איהר בערדום מיט אונטערגעהאַקטע אויגען, האָט איהר פאָטער שוין מעהר נים געקאָנט שווייגען. ער האָט אָנגעכאַפּט זיין טייערען איידיס און האָט איהם אַרויסגעוואָרפען פון הויז.

די טאָכטער איז אָבער דעם טאָטען נים נאָר נים געווען דאַנקבאַר פאַר דער דאָזיגער טאַט, נאָר זי האָט איהם נאָך פאַראַכטעט און זייט דאַמאָלט געהאַסט פון דעם גאַנצען האַרצען.

זי האָט זיך שנעל איבערגעבעטען מיט איהר מאַן. זיי האָבען געגומען אַ וואוינונג און דאָרטען האָט ער זי ווי־דער געשלאָגען, ווידער באַליידיגט און געזידעלט און זי געטריבען פון זיך. זי האָט איהם פאַרלאָזט, זי האָט זיך צוריק־געקעהרט צו איהרע עלטערען און האָט פון איהם מעהר קיינמאָל נים געוואָלט וויסען. ער אָבער האָט זיך אויך דאָס וועניג געגומען צום האַרצען. ער האָט געלומפּט און פאַרבראַכט מיט אַנדערע פרויען, וועלכע ער האָט אַפילו ערלויבט זיך אַריפצוברענגען אין דעם הויז וואָס זי האָט אויסמעבעלירט פאַר איהר געלט.

איינמאָל איז זיין פרוי צוגעקומען צום הויז און האָט באַמערקט ווי איהר טייערער מאַן געהט זיך אַרויף מיט אַ יונגער מיידעל. זי איז זיי נאַכגעגאַנגען. אָבער אַנשטאָט צו מאַכען אַ סקאַנדאַל, האָט זי אויף אַ פיינעם אופן פאַרטריבען די מיידעל און האָט זיך ווידער ערקלעהרט אין ליעבע דעם מענשען, וועלכער האָט זי אַזוי ברוטאַל באַהאַנדעלט, און וועלכער איז איהר ליעבע קיינמאָל נים ווערט געווען. ער איז פאַרבליבען מיט איהר, ווייל אין דער צייט וואָס זי איז נים געווען מיט איהם, איז זיין קעשענע אויסגעליידיגט געוואָרען און ער האָט נים געמאַכט נים וויסענדיג, נאָר איינמאָל ביינאַכט, ווען די יונגע פרוי איז אַרויסגעלאָפען פון איהר בערדום מיט אונטערגעהאַקטע אויגען, האָט איהר פאָטער שוין מעהר נים געקאָנט שווייגען. ער האָט אָנגעכאַפּט זיין טייערען איידיס און האָט איהם אַרויסגעוואָרפען פון הויז.

די טאָכטער איז אָבער דעם טאָטען נים נאָר נים געווען דאַנקבאַר פאַר דער דאָזיגער טאַט, נאָר זי האָט איהם נאָך פאַראַכטעט און זייט דאַמאָלט געהאַסט פון דעם גאַנצען האַרצען.

זי האָט זיך שנעל איבערגעבעטען מיט איהר מאַן. זיי האָבען געגומען אַ וואוינונג און דאָרטען האָט ער זי ווידער געשלאָגען, ווידער באַליידיגט און געזידעלט און זי געטריבען פון זיך. זי האָט איהם פאַרלאָזט, זי האָט זיך צוריק־געקעהרט צו איהרע עלטערען און האָט פון איהם מעהר קיינמאָל נים געוואָלט וויסען. ער אָבער האָט זיך אויך דאָס וועניג געגומען צום האַרצען. ער האָט געלומפּט און פאַרבראַכט מיט אַנדערע פרויען, וועלכע ער האָט אַפילו ערלויבט זיך אַריפצוברענגען אין דעם הויז וואָס זי האָט אויסמעבעלירט פאַר איהר געלט.

איינמאָל איז זיין פרוי צוגעקומען צום הויז און האָט באַמערקט ווי איהר טייערער מאַן געהט זיך אַרויף מיט אַ יונגער מיידעל. זי איז זיי נאָ